
SF. CUV. PARASCHEVA
DE LA IAȘI
„FERICIȚI CEI CURAȚI CU INIMA, ACEIA VOR VEDEA PE DUMNEZEU"

Viaţa Sfintei Cuvioase Parascheva

după versiunea arabă a Patriarhului Macarie al Antiohiei

(sec. XVII)

Ioana Feodorov (n. 1962) este absolventă a secției arabă-engleză a Universității București, doctor în Filologie și cercetător la Institutul de Studii Sud-Est Europene din București. A publicat la Editura Academiei Române lucrarea *Exprimarea gradației în limba arabă. Studiu comparativ* (2003); este autoarea mai multor articole și traduceri despre civilizația arabă.

Mitropolia Moldovei şi Bucovinei

978-606-8117-31-7

Viaţa Sfintei Cuvioase Parascheva

după versiunea arabă a Patriarhului Macarie al Antiohiei
(sec. XVII)

Carte tipărită cu binecuvântarea
Înaltpreasfinţitului TEOFAN
Mitropolitul Moldovei şi Bucovinei

Studiu introductiv
şi traducere din limba arabă
de Dr. Ioana FEODOROV

Mitropolia Moldovei şi Bucovinei
DOXOLOGIA
Iaşi, 2010

Lista ilustrațiilor

Cuprins

Versiunea arabă a *Vieții Sfintei Parascheva cea Nouă* de Macarie Ibn al-Za‘īm, Patriarhul Antiohiei

Studiu introductiv

Ioana Feodorov

Un nume feminin popular în onomastica orientală, frecvent şi azi, este numele de botez Parascheva (sau Paraschiva, cu forma Paraschiv pentru bărbaţi). În limba greacă, termenul *paraskevi* desemnează ziua de vineri, însemnând „pregătire” (pentru ziua de sâmbătă). La răspândirea acestui nume a contribuit veneraţia faţă de două sfinte din hagiografia creştină ortodoxă: prima, fecioara Martiră Parascheva de la Roma, născută în secolul al II-lea, victimă a persecuţiilor împotriva

Viaţa Sfintei Cuvioase Parascheva

după versiunea arabă a
Patriarhului Macarie al Antiohiei (sec. XVII)

Patriarhul Macarie Ibn al-Za'īm al Antiohiei

Istoria Cuvioasei Maicii noastre Sfânta Parascheva cea Nouă, numită și „Bulgăroaica”[1], prăznuită la 14 octombrie

Această Cuvioasă Parascheva s-a născut şi a crescut într-un sat numit Epivates[2]*, care se află în apropierea oraşului Constantinopol, cale de o zi. Era fiica unor oameni iubitori de Dumnezeu şi evlavioşi, care urmau poruncile Domnului prin post, rugăciune, milostenie şi toate faptele bune*[3]. Această Preafericită

---

[1] Ar. *al-bulġāriyyat*. Macarie ştia că moaştele Sfintei fuseseră mutate mai întâi la Târnovo, în Bulgaria. Precizarea este menită să o deosebească de martira cu acelaşi nume, de la Roma, amintită în finalul textului.

[2] Ar. *Abīfāzūn.*

[3] Am folosit caractere cursive pentru a scoate în evidenţă părţile care se regăsesc aproape identic în textul lui Matei al Mirelor din ediţia grecească a lui A. Papadopoulos-Kerameus din *Analekta hierosolymitikes stachiologias*, tome I, St. Petersburg, 1891, pp. 438-453 (în continuare, PK). Acest fragment apare în PK la p. 439, r. 4-7.

Parascheva a fost menită lui Dumnezeu încă din tinereţe, căci au crescut-o cum este datina la creştini, în curăţie şi în toate cele cuviincioase, până ce ei doi au răposat în pace.

[Ei] mai aveau şi un fiu, pe nume Eftimie[4]. Acesta s-a învoit cu sora lui, Cuvioasa Parascheva, să urmeze amândoi poruncile Domnului, fără a se întoarce spre lucrurile acestei lumi trecătoare. Şi aşa au făcut, căci Eftimie a mers de s-a făcut monah la o mănăstire de călugări, iar Preafericita a intrat în monahism *la o mănăstire de maici, săvârşind toate faptele* bune, plăcute Domnului. *Eftimie a înaintat spre înălţare*[5] *prin fapte bune şi numele lui a ajuns vestit între toţi,* [*ca*] *o pildă şi un chip al bunătăţii. În acele zile a răposat episcopul oraşului Maditelor*[6] *şi pe dată poporul*

---

[4] Ar. *Afṯīmiyūs*. Un episcop numit Eftimie Taumaturgul a păstorit timp de patruzeci de ani, în a doua jumătate a secolului al X-lea. Biserica Ortodoxă îl prăznuieşte la 5 mai.

[5] Ar. *inzalaqa ʻilā al-ṣuʻūd*. La PK, „s-a înălţat către dragostea lui Dumnezeu”, p. 439, r. 29-30.

[6] Ar. *Mādīs*, din gr. *Madytos*. Port în Hellespont (Tracia).

din acel oraş l-a ales pe Cuviosul Eftimie şi l-a făcut episcop în locul răposatului. [Eftimie] a reuşit să poarte sarcina încredinţată lui şi *a păstorit turma Mântuitorului pe căile faptelor bune, iar la urmă s-a mutat la Domnul. După moartea lui a săvârşit mari minuni*[7].

Cât despre Cuvioasa Parascheva, după ce a săvârşit în mănăstire toate faptele bune împreună cu monahiile, a plecat în pustie, să ducă în singurătate lupta lăuntrică[8] pentru a se îmbunătăţi, şi a suferit acolo, mulţi ani, felurite lipsuri şi nevoinţe. *Atunci i s-a arătat îngerul Domnului şi i-a vestit bucuria făgăduită, poruncindu-i să iasă din pustie şi să se întoarcă în ţară, ca să nu fie lipsiţi creştinii de folosul ei. Şi a pierit deodată* [*îngerul*] *din faţa ei*[9], iar ea a părăsit pustia şi a mers întâi în cetatea Constantinopolului, unde a îngenuncheat în [biserica] Sfânta Sofia şi în celelalte lăcaşuri sfinte ce se află acolo.

---

[7] PK, p. 414, r. 1-2 şi 10-11.

[8] Ar. *mutağarridat bi-ğihād al-faḍīlat*, lit. „singură în lupta lăuntrică pentru îmbunătăţire”.

[9] PK, p. 442, r. 25-31.

[*Apoi a mers la Biserica Vlahernelor*[10] *şi a îngenuncheat înaintea icoanei Fecioarei care se află acolo.*][11] Şi i s-a rugat mult să o pomenească Domnului nostru Hristos. *După aceasta s-a dus în ţara ei, la Epivates, unde a trăit ca o străină, ascunzându-se de ceilalţi, ca să nu o cunoască* [*nimeni*][12]. *A vieţuit acolo mulţi ani, ducând o viaţă mereu mai aspră şi făcând fapte bune, până ce s-a mutat la Domnul*[13], însoţită în Împărăţia Cerurilor de acel înger care îi dăduse întâia dată vestea cea bună, în pustie. Ea a răposat în ziua a paisprezecea a lui octombrie. Şi Domnul Dumnezeu a făcut prin ea minuni nenumărate.

Împăraţii Bizanţului au mutat moaştele ei sfinte[14], din porunca Domnului, din oraşul

---

[10] Ar. *Flāsirnās*.

[11] În manuscris, notă marginală. Vezi şi PK, p. 443, r. 20-21.

[12] PK, p. 444, r. 4-8.

[13] *Idem*, p. 444, r. 24-25.

[14] Ar. *ğasad*, lit. „trup”, cuvânt folosit în araba creştină cu sensul „trup al unui sfânt”, deci „moaşte” (adesea cu acest sens şi la Paul din Alep). În lucrarea sa *Verzeichnis arabischer kirchlicher Termini* (Louvain, 1954), G. Graf îl interpretează numai în sensul de „trup”.

Adormirea Sfintei Cuvioase Parascheva.
Frescă din Catedrala Episcopiei Romanului (sec. XVI)

Epivates, cel pomenit, în oraşul Constantinopol, cu mare cinstire şi falǎ, iar Domnul a fǎcut prin ea, pe drum şi în Constantinopol, multe minuni care sunt scrise în istoria vestitǎ a vieţii ei. Sfintele ei moaşte au rǎmas la Constantinopol mulţi ani, sǎvârşind minuni nemaivǎzute.

Când bulgarii au început sǎ creadǎ în Hristos şi sǎ-şi punǎ nǎdejdea în El, lepǎdându-se de greşelile lor, între ei şi greci[15] s-a legat o prietenie adevǎratǎ, dupǎ o veche duşmǎnie şi dupǎ rǎzboaie necontenite. Împǎratul lor s-a dus apoi în oraşul Constantinopol şi a legat cu împǎratul de acolo mare prietenie, luându-şi soţie din casa împǎratului, iar mulţi tineri bulgari s-au însurat cu fetele grecilor şi mulţi tineri greci cu fetele bulgarilor, astfel cǎ apropierea şi prietenia dintre ei s-a întǎrit. Apoi, împǎratul Bizanţului i-a dǎruit împǎratului bulgarilor moaştele acestei Cuvioase Parascheva, ca un dar de preţ. Bulgarii au luat-o cu ei în ţara lor, cu

---

[15] Ar. *rūm*, substantiv colectiv cu care erau desemnaţi grecii ortodocşi din Imperiul Bizantin, care se considerau moştenitorii Imperiului Roman.

multă fală, aşezând-o în biserica cetăţii Belgradului. Acolo ea a făcut minuni fără de număr.

După ani de bunăstare, au venit turcii de au împresurat cetatea vreme îndelungată fără să o poată cuceri, pentru că o ocrotea Sfânta. Până la urmă, bulgarii au mutat moaştele ei în oraşul Sofia [*şi atunci au venit turcii şi, într-un sfârşit au cucerit, cu îngăduinţa Domnului, cetatea Belgradului. A venit apoi sultanul Soliman şi a cucerit oraşul Sofia*][16]. *Când au intrat în biserica cea mare care se afla acolo şi* [*sultanul*] *a văzut moaştele acestei Cuvioase aşezate într-o raclă scumpă, aflând istoria ei de la grecii din oastea lui, le-a trimis în dar patriarhului Constantinopolului, pentru că-i era prieten. Acolo au rămas alături de celelalte moaşte ale sfinţilor ce se află în biserica patriarhală*[17] până azi, adică Sfânta Asmoneea, Martira Eufimia şi Preafericita împărăteasă

[16] În manuscris, notă marginală care dă informaţii istorice imprecise, preluate în parte din originalul grec. Vezi Iulian Ştefănescu, *op. cit.*, pp. 368-370.

[17] PK, p. 450, r. 7 şi urm.

Teofana[18]. După multă vreme, când crescuseră datoriile Scaunului de la Constantinopol până la două sute de mii[19], iar starea [oameni]lor se înrăutăţise mult, Vasile Domnul[20], voievod al Moldovei în acea vreme, a trimis la Constantinopol şi a plătit datoriile pomenite pe care le avea Constantinopolul, iar patriarhul i-a trimis în dar moaştele ei sfinte, de la Constantinopol la cetatea întărită a Moldovei [Iaşi], însoţite de trei mari mitropoliţi, urmaţi de preoţi şi clerici. Iar Vasile a întâmpinat-o foarte frumos, cu cea mai mare falǎ şi cinstire, cu toţi de la curtea lui

[18] Sf. Asmoneea (ar. *Ašmūnīt*) a fost mama celor şapte fraţi Macabei. Sf. Muceniţă Eufimia este prăznuită la 22 noiembrie. Sf. Teofana a fost soţia împăratului Leon al VI-lea cel Înţelept şi a fost vestită pentru viaţa ei ascetică. Este sărbătorită la 16 noiembrie. Descrierea moaştelor acestor sfinte se găseşte la Paul din Alep, ed. Vasile Radu, XXII/1, p. 92.

[19] Dimitrie Cantemir menţionează că Vasile Lupu a plătit „260 de pungi", vezi *Incrementorum et decrementorum aulae Othmanicae* annotationes ad lib. III, cap. I, ed. Dan Sluşanschi, Timişoara, 2001, p. 457. La Paul din Alep suma menţionată este „mai mult de două-trei sute de mii", *ed. cit.*, XXII/1, p. 188. Moneda nu este precizată.

[20] Ar. *bīk*, de unde provine rom. *bei* (prin turcă).

şi tot poporul. Şi a aşezat moaştele ei sfinte în mănăstirea celor Trei Ierarhi[21] pe care o ctitorise acolo, [mănăstire] vestită pentru măreţia ei. Iar Domnul Dumnezeu a făcut prin ea acolo mari minuni, pentru toţi cei care alergau cu credinţă la ea. Vasile Domnul îi făcea în fiecare an un praznic strălucit, cum nu se poate povesti[22], cu toţi locuitorii ţării lui. Ei scoteau în ziua aceea racla ei sfântă în care se aflau moaştele ei sfinte şi o purtau în toată cetatea, spre ocrotirea şi buna ei pază. Vasile Domnul cel pomenit purta el însuşi racla ei, împreună cu fruntaşii preoţimii, ai mănăstirilor şi bisericilor. Îi făceau apoi un praznic măreţ, după care o înapoiau la locul ei şi o aşezau acolo. Locul [raclei] este în mijlocul bisericii, în partea dreaptă.

Căci toată lumea creştină, cu bulgari şi sârbi, se închina la această Cuvioasă la fel cum se închina la Sfânta Fecioară, iar în ziua praznicului [creştinii] fac pomeni şi fapte de milostenie, de nedescris. Ea se găseşte până

---

[21] Ar. *baṭārika*, pl. cuvântului *baṭriyark*, lit. „patriarh”.

[22] Ar. *fā'iq al-waṣf*, lit. „mai presus de descriere”.

Procesiune cu ocazia sărbătorii
Sfintei Cuvioase Parascheva – Mănăstirea Trei Ierarhi.
Litografie din sec. XIX

azi acolo în Moldova, iar moaştele ei sfinte au rămas în întregime nestricate şi noi le-am văzut şi am luat binecuvântare de la ele.

Află că Sfânta Martiră între Martiri, Parascheva de la Roma, este alta decât aceasta, iar pomenirea ei se face la noi la 26 iulie, pe când Cuvioasa Parascheva cea pomenită [mai sus] este alta decât aceea, iar pomenirea ei se face la 14 octombrie. Aceasta nu are în cărţile bisericeşti ortodoxe nici o istorie şi numai puţini dintre greci o cunosc, deşi ea are o istorie scrisă în greceşte, iar bulgarii, sârbii, moldovenii şi valahii, ca şi cei din Rusia Mare şi cea Mică[23], îi aduc mare cinstire. Ea are biserici şi mănăstiri nenumărate, iar istoria ei [scrisă] este foarte lungă. Aceasta cuprinde povestea vieţii ei plină de învăţăminte şi multe minuni ale ei. Noi am dorit să scurtăm povestea ei şi am scris [numai] puţine din ea, ca să nu uităm ceea ce am aflat despre ea şi despre istoria ei. Ne rugăm lui Dumnezeu să pogoare asupra noastră faptele ei sfinte. Amin.

---

[23] Rusia şi Ucraina.

Bibliografie

Bibliotheca hagiographica Graeca, 3e ed. par François Halkin, Bruxelles, Société des Bollandistes, 1957, vol. II.

Dimitrie Cantemir, *Incrementorum et decrementorum aulae Othmanicae* annotationes ad lib. III, cap. I, ed. Dan Sluşanschi, Timişoara, 2001.

Virgil Cândea, „Sources roumaines et grecques dans les bibliothèques du Proche-Orient”, în *Bulletin AIESEE* , 8(1970), nr. 1-2, pp. 71-79.

Ioana Feodorov, „La Chronique de Valachie (1292-1664) – Texte arabe du Patriarche Macaire Za'īm – Introduction, édition du texte arabe et traduction française”, în *Mélanges de l'Université Saint-Joseph,* Beyrouth, Liban, tome LII, 1991-1992, pp. 3-71.

Ioana Feodorov, „Un lettré melkite voyageur aux Pays Roumains: Paul d'Alep”, în *Annals of the Faculty of Arts and Social Sciences – University of Balamand*, Liban, no. 4, 1996, pp. 55-62.

Ioana Feodorov, „The Unpublished Arabic Version of the Life of Saint Paraskevi the New by Makarios az-Za'īm al-Halabi", introducere, ediţia textului arab şi traducere în limba engleză, în *Proceedings of the 20 th Congress of the UEAI*, „The Arabist. Budapest Studies in Arabic", Part One, ed. by Kinga Dévenyi, Budapest, 2003, vol. 24-25, pp. 69-80.

Georg Graf, *Geschichte der christlichen arabischen Literatur*, III (*Studi e testi 146*), Città del Vaticano, 1949.

Georg Graf, *Verzeichnis arabischer kirchlicher Termini*, Louvain, 1954.

Olga Gratziou, *Die dekorierten Handschriften des Schreibers Matthaios von Myra (1596-1624)*, Atena, 1982.

„Middle Arabic Elements in Two Texts from *Mağmū latīf* by Patriarch Macarius az-Za'īm", in *Romano-Arabica III. Arabic Linguistics*, Bucharest, 2003.

Mgr. Joseph Nasrallah, *Notes et documents pour servir à l'histoire du Patriarcat Melchite d'Antioche*, Jerusalem, 1965.

„Ottoman Autority in the Romanian Principalities as Witnessed by a Christian Arab Traveller of the 17th century: Paul of Aleppo", in *Authority, Privacy and Public Order in Islam, Proceedings of the 22nd Congress of L'Union Européenne des Arabisants et Islamisants,*

Cracow, Poland, 2004, Peeters, Leuven, 2006, pp. 307-321.

A. Papadopoulos-Kerameus, *Analekta hierosolymitikes stachiologias*, tome I, St. Petersburg, 1891.

Paul din Alep, „Voyage du Patriarche Macaire d'Antioche", introducere, ediţie şi traducere franceză de Vasile Radu, în *Patrologia Orientalis*, Paris, XXII/1, 1930; XXIV/4, 1933; XXVI/5, 1949.

Iulian Ştefănescu, „Viaţa Sfintei Parascheva cea Nouă de Matei al Mirelor", în *Revista Istorică Română*, 1933, III, pp. 347-377.

Macarie Ibn al-Za'īm, *Habar al-Brrat 'Ummi-nā al-Qiddīsat Bārāskāfī al-Ğadīdat* („Viaţa Cuvioasei Maicii noastre Sfânta Parascheva cea Nouă"), în *Mağmū' laṭīf* („Culegere plăcută"), cap. 15, pp. 128-132 din manuscrisul aflat la Universitatea Balamand, în Liban (cercetat pe microfilm).

„The Edition and Translation of Christian Arabic Texts of the 17th-18th Centuries Referring to the Romanians", in *Revue des études sud-est européennes*, Bucarest, XLIII, 2005 (1-4), pp. 253-273.

Vieţile sfinţilor, Ed. Episcopiei Romanului şi Huşilor, sub îngrijirea P.C. Arhim. Ioanichie Bălan, 1992.

The Arabic Version of the *Life of Saint Paraskevi the New*

Summary

The Arabic Version of the *Life of Saint Paraskevi the New* refers to the transfer from Greek of a hagiographic text, carried out by Makarios Ibn al-Zaʿīm of Aleppo (Syria), who saw the relics of Saint Paraskevi in Jassy (Moldavia) in 1653. Acquainted with Mathew of Myra's *Life* of the Saint, written in Greek, while he was visiting the Romanian Principalities, he abridged and adapted it, also adding personal notes from his visit to Moldavia, that make the Arabic version an original piece of literature. The author of this article emphasizes the significance of this text for the cultural relations of the Romanian and the Arab Orthodox Christians and, at the same time, its contribution to a better knowledge of the Christian expression of literary Arabic.

Carte editată cu concursul
Agenției Literare Ioan-Florin Florescu

Redactor: Pr. Constantin Prodan
Coperta: Manuela Oboroceanu
Tehnoredactor: Alina Andrei

Bun de tipar: 2010 Apărut: 2010
Editura Doxologia, Cuza-Vodă 51, 700038, IAȘI
Tel.: (0232)216693; (0232)218324; Fax: (0232)216694
http://editura.doxologia.ro, E-mail: editura@doxologia.ro

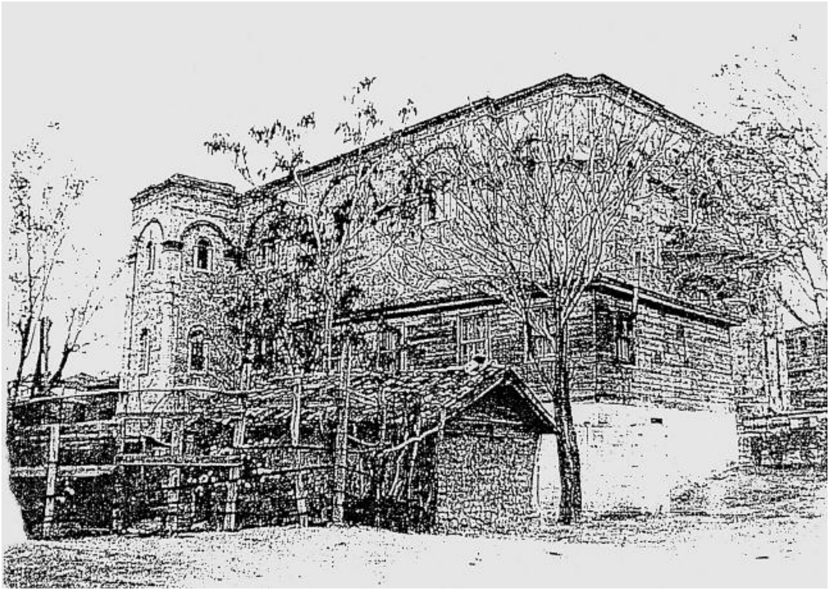
creştinilor; cea de-a doua, Sfânta Parascheva cea Nouă, născută în oraşul Epivates[1] din Tracia către sfârşitul secolului al X-lea. Cunoscută pentru viaţa ei ascetică, închinată rugăciunilor şi faptelor bune, această a doua Paraschevă a atras o devoţiune specială din partea creştinilor orientali.

Dovedind o credinţă aprinsă încă de la vârsta de zece ani, această Paraschevă şi-a părăsit familia pentru a se retrage într-o mănăstire, apoi s-a dus în pelerinaj la Constantinopol. După ce a călătorit prin Asia Mică, a vizitat Ierusalimul şi a petrecut o lungă perioadă de izolare ascetică în deşertul Iordaniei, revenind ulterior în ţara ei, unde a murit după doi ani, în orăşelul Callikrateia[2]. Moaştele sale, descoperite către sfârşitul secolului al XII-lea, s-au dovedit a fi făcătoare de minuni, ceea ce a condus la canonizarea Sfintei Parascheva de către

---

[1] Oraş la cca 60 km de Constantinopol, pe ţărmul Mării Marmara, în tc. *Boiados*, azi Selim Paşa.

[2] Informaţii detaliate despre viaţa şi faptele Sfintei se găsesc, între alte sinaxare, în *Vieţile sfinţilor*, Ed. Episcopiei Romanului şi Huşilor, sub îngrijirea P.C. Arhim. Ioanichie Bălan, 1992, vol. Octombrie, pp. 153-160.

Biserica Sf. Cuv. Parascheva, din Epivates, distrusă în 1979

Patriarhul Constantinopolului. Veneraţia faţă de aceste moaşte a determinat peregrinarea lor timp îndelungat, mai întâi între graniţele Imperiului Bulgar, la Târnovo (1218-1232) şi la Vidin (1393), apoi la Belgrad (1398), unde au fost păstrate până la cucerirea otomană, în 1521, când sultanul Suleiman Magnificul le transferă la Constantinopol, ca dar pentru comunitatea creştină de acolo (unii istorici susţin că, dimpotrivă, acesta ar fi vândut moaştele Sfintei pentru o sumă mare de bani). La Constantinopol, moaştele au fost păstrate succesiv în mai multe biserici creştine celebre, iar în 1601 au ajuns la Biserica Sfântul Gheorghe din Fanar, Scaunul Patriarhiei ecumenice. Vasile Lupu, domnul Moldovei (1634-1653), obţine transferul lor, în iunie 1641, la noua sa ctitorie de la Iaşi, mănăstirea închinată celor Trei Ierarhi (monument de o frumuseţe deosebită, care împodobeşte şi azi capitala Moldovei). Strămutarea a fost tratată ca un eveniment atât de către românii care primeau moaştele Sfintei, aşa cum dovedeşte zugrăvirea pe peretele bisericii a scenei sosirii lor la Iaşi, cât şi de către otomanii care le dăruiau şi care au trimis un

capugi-başă în fruntea unei gărzi de militari turci, ca să le protejeze deplasarea[3].

Viaţa Sfintei Parascheva cea Nouă a cunoscut mai multe versiuni începând cu a doua jumătate a secolului al XII-lea. Două, în limba greacă, sunt pierdute azi, o a treia a fost scrisă în slavonă în secolul al XIV-lea de Eftimie, Patriarhul Târnovului (1375-1393), cunoscând o largă răspândire în lumea orientală. Transferul moaştelor în Moldova a condus la scrierea unei alte biografii a Sfintei, tot în limba greacă[4].

Autorul acestei noi versiuni este Matei, cărturar născut către mijlocul secolului al XVI-lea în Pogoniana (oraş din Epir), care avea o educaţie religioasă solidă şi remarcabile aptitudini de caligraf şi miniaturist. După mulţi ani petrecuţi

---

[3] Iulian Ştefănescu, „Viaţa Sfintei Parascheva cea Nouă de Matei al Mirelor", în *Revista Istorică Română*, 1933, III, p. 347, vezi şi nota 2. După incendiul din dec. 1888, când paraclisul Mănăstirii Trei Ierarhi a ars, dar moaştele Sf. Parascheva au rămas nevătămate, ele au fost aşezate în catedrala Mitropoliei Iaşilor, unde se păstrează şi azi.

[4] Vezi *Bibliotheca hagiographică Graeca*, 3e ed. par François Halkin, Bruxelles, Société des Bollandistes, 1957, vol. II, p. 172.

în serviciul Patriarhului Constantinopolului şi după şederi la Moscova şi Lvov, Matei s-a stabilit în Ţara Românească, unde a fost numit stareţ al Mănăstirii Dealu, ctitorie domnească aflată în apropierea capitalei, Târgovişte. Aici a petrecut ani mulţi, fiind menţionat în izvoare până în 1621, iar activitatea lui de caligraf şi cărturar a devenit binecunoscută. Manuscrisele artistice pe care le-a produs acolo sunt păstrate astăzi în toate muzeele mari ale Orientului, ca şi în Europa[5]. Erudiţia lui i-a atras preţuirea Patriarhului Constantinopolului, care i-a acordat rangul de episcop de Mira, oraş din Likia, celebru din vremea în care era păstorit de Sfântul Nicolae, dar care fusese între timp pierdut de către creştini, ca urmare a cuceririi musulmane.

Istoria vieţii Sfintei Parascheva a fost scrisă de Matei în Ţara Românească, probabil nu mai târziu de 1605 (când a fost hirotonit episcop de Mira). Textul a devenit cunoscut graţie

---

[5] Vezi Olga Gratziou, *Die dekorierten Handschriften des Schreibers Matthaios von Myra (1596-1624)*, Atena, 1982.

reputaţiei autorului său, dar a fost publicat prima dată abia în 1891, de către eruditul elenist A. Papadopoulos-Kerameus[6], sub titlul *Viaţa şi faptele Cuvioasei noastre Maici Parascheva cea Nouă din Epivates, de smeritul Matei, episcop al Mirelor.* Aşa cum era de aşteptat, această biografie greacă a devenit foarte populară în Biserica răsăriteană, întrucât moaştele Sfintei erau înconjurate de o adâncă veneraţie. Originile şi sursele scrierii lui Matei au fost studiate în detaliu[7], dar nu aceasta ne interesează aici, ci dorim să punem în lumină circumstanţele în care această biografie a fost transferată în literatura arabă creştină, precum şi forma în care s-a păstrat.

În contactele Ţărilor Române cu Orientul creştin, Patriarhia din Antiohia ocupa un loc privilegiat. Aceste raporturi au fost întărite la mijlocul secolului al XVII-lea prin istorica vizită întreprinsă de Patriarhul Antiohiei,

---

6 *Analekta hierosolymitikes stachiologias*, tome I, St. Petersburg, 1891, pp. 438-453.

7 Vezi Iulian Ştefănescu, *op. cit.*, pp. 354-377.

Macarie Ibn al-Zaʿīm, în Ţările Române şi Rusia, în 1652-1658. Din această lungă perioadă, Macarie a petrecut aproape trei ani şi jumătate printre români. Statutul lui de înalt ierarh al Bisericii, erudiţia lui, cunoaşterea limbilor greacă, arabă şi, probabil, turcă, dar şi curiozitatea care îl caracteriza explică faptul că această călătorie a avut urmări importante pentru opera sa teologică, istorică şi literară.

Călătorind în Ţările Române, Macarie se afla pentru prima oară într-o parte a lumii creştine care se bucura de o libertate religioasă deplină, ţinând seama de autonomia politică a Ţării Româneşti şi a Moldovei faţă de Înalta Poartă. În cursul vizitelor sale, el a întâlnit numeroşi cărturari, clerici sau laici nu numai români, dar şi greci, apoi ruşi, cu care avea interese spirituale şi culturale comune. El a cercetat bogatele biblioteci ale episcopiilor şi mănăstirilor, ca şi pe acelea ale boierilor bogaţi, primind sau cumpărând tipărituri şi copii ale manuscriselor unor lucrări rare de liturgică, patristică, istorie, geografie sau drept

canonic, cu care vroia să îmbogăţească, prin traduceri, literatura creştină în limba arabă.

Contactele stabilite de Macarie în Ţările Române au fost stimulate de un fenomen care avea loc simultan aici şi în Orientul creştin: încă din secolul al XV-lea, românii începuseră să înlocuiască slavona, limbă care era folosită în administraţie, cultură şi ritualul bisericesc, cu româna, limba vernaculară a credincioşilor. Tot astfel, în patriarhatul Antiohiei, arabii ortodocşi se străduiau să înlocuiască siriaca, folosită în cult, cu limba arabă. De câteva secole, aceste limbi, slavona pentru români şi siriaca pentru arabi, se bucurau de un prestigiu deosebit în culturile celor două popoare, în practica liturgică şi în scrierile religioase, deşi deveniseră neinteligibile nu numai pentru credincioşii de rând (care nu le înţeleseseră niciodată), ci şi pentru oamenii Bisericii.

Macarie era ucenicul devotat al unui alt cărturar sirian, Patriarhul Meletie Karma, care promovase cu hotărâre introducerea arabei în toate activităţile ecleziastice şi în literatura

religioasă din patriarhatul Antiohiei. Din acest motiv, Macarie s-a străduit să transpună, prin intermediul traducerilor, cât mai multe texte ale tradiţiei ortodoxe în vechea literatură arabă creştină (*melkită*[8]), care cunoştea un avânt notabil în vremea păstoririi sale.

Macarie a vizitat oraşul Iaşi în februarie 1653 şi acolo, în Mănăstirea Trei Ierarhi , s-a rugat înaintea moaştelor Sfintei Parascheva. Nu trecuseră decât doisprezece ani de la aducerea acestora de la Constantinopol în capitala Moldovei. Cum era firesc, i-au fost povestite multe despre această Sfântă, al cărei cult nu părea să fi pătruns în ritul antiohian. Dorind să obţină un text riguros şi bine documentat cu privire la viaţa ei, i s-a pus la dispoziţie probabil scrierea recent compusă de Matei al Mirelor. Macarie cunoştea bine greaca, limbă din care tradusese un mare număr de opere. Lucrarea lui Matei se găsea în numeroase biblioteci vizitate de Macarie în cursul şederii

---

[8] *Melkiţi* (din sir. *melek*, „împărat") este numele dat în sec. al V-lea creştinilor ortodocşi care, la capătul controverselor doctrinare hristologice, au rămas fideli dogmelor şi ritualurilor ortodoxe, apărate de împăratul Bizanţului.

sale în Ţările Române. Totuşi, el nu traduce integral textul cărturarului grec, ci îl rezumă şi îl adaptează, adăugând şi observaţii proprii, care fac ca versiunea arabă a *Vieţii Sfintei Parascheva cea Nouă* să devină un text literar original, pe care l-a inclus într-un miscelaneu de scrieri religioase, *Maǧmū‘ laṭīf*,[9] elaborat în cursul călătoriei sale în Ţările Române[10]. Semnalată de istoricul literaturii melkite, Joseph Nasrallah[11], versiunea arabă a *Vieţii Sfintei Parascheva cea Nouă* a fost publicată pentru prima oară în 2003, însoţită de comentarii şi

---

[9] *Maǧmū‘ laṭīf* („Culegere plăcută"), lucrare cuprinsă într-un manuscris de 810 pagini copiat în anul 1670 de preotul Marqos după un text autograf al lui Macarie. Până în 1974 o copie a manuscrisului a aparţinut bibliotecii Mănăstirii greco-catolice Sfântul Gheorghe de la Deyr eš-Šīr (Bmakkin, Liban), aflându-se în prezent la Universitatea Balamand, în Liban. *Viaţa Sfintei Parascheva cea Nouă* constituie capitolul 15 al acestui manuscris, paginile 128-132.

[10] Vezi Georg Graf, „Geschichte der christlichen arabischen Literatur", III (*Studi e testi 146*), Città del Vaticano, 1949, pp. 100-102.

[11] Mgr. Joseph Nasrallah, *Notes et documents pour servir à l'histoire du Patriarcat Melchite d'Antioche,* Jerusalem, 1965, p. 111.

traducere în limba engleză[12]. În 1970, Virgil Cândea a identificat sursa scrierii lui Macarie în textul grecesc al lui Matei al Mirelor[13].

Deşi expunerea lui Macarie nu urmează întru totul textul lui Matei, ordinea evenimentelor şi informaţiile furnizate în prima treime a prelucrării arabe sunt identice cu acelea din modelul grecesc. În traducerea românească ce urmează, am marcat, în caractere cursive, paragrafele care reproduc aproape literal textul grecesc, indicând astfel împrumuturile evidente din acesta. Notele trimit la sus-menţionata ediţie greacă publicată de Papadopoulos-Kerameus.

Pe scurt, versiunea arabă tratează următoarele subiecte, aflate în aceeaşi succesiune şi în textul grecesc al lui Matei al Mirelor:

- Locul naşterii Sfintei Parascheva, părinţii şi educaţia primită în copilărie;

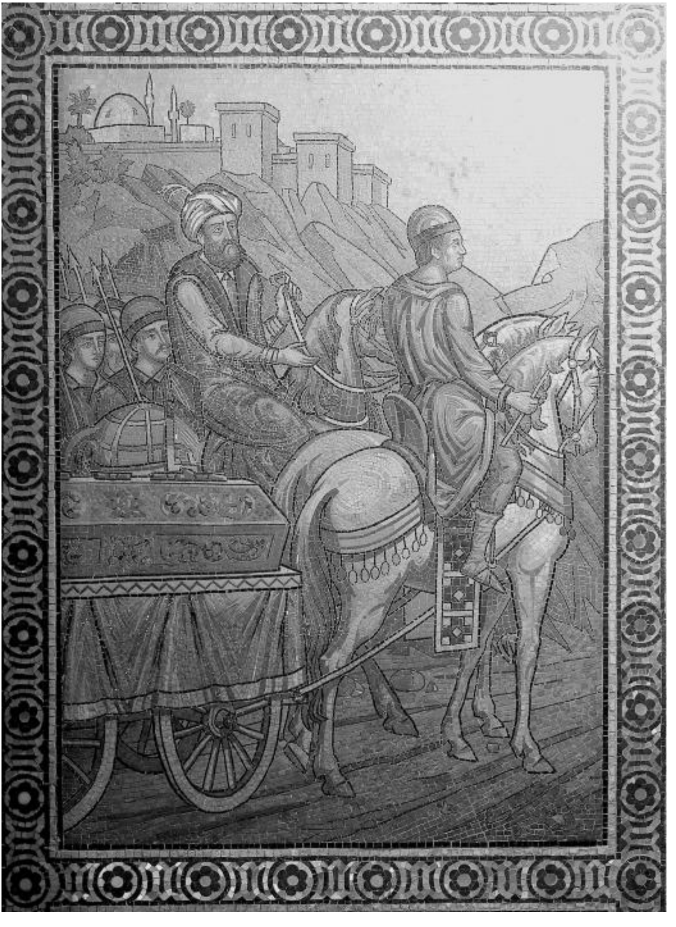
---

[12] În *Proceedings of the 20th Congress of the Union Européenne des Arabisants et Islamisants*, *Part One (Linguistics, Literature, History)*, ed. Kinga Dévenyi, „The Arabist”, Budapesta, vol. 24-25, pp. 69-80.

[13] Virgil Cândea, „Sources roumaines et grecques dans les bibliothèques du Proche-Orient”, în *Bulletin AIESEE*, 8(1970), nr. 1-2, p. 71.

- Fratele ei, Eftimie, educaţia lui, virtuţile şi faima deosebită printre creştini, care au condus la numirea lui ca episcop al oraşului Maditos;
- Viaţa Sfintei Parascheva la mănăstire, apoi plecarea ei în pustie, de unde s-a reîntors în patria ei, sfătuită de îngerul lui Dumnezeu;
- Călătoria ei la Constantinopol, pentru a se ruga la icoana Fecioarei din Biserica Sfânta Sofia;
- Întoarcerea în ţara ei, unde a trăit în rugăciune şi post, necunoscută de nimeni, până s-a stins din viaţă. Aici, Macarie introduce informaţia despre data morţii ei, 14 octombrie, prăznuită de creştinii ortodocşi;
- Transferul moaştelor Sfintei de la Epivates la Constantinopol, apoi la Belgrad;
- Războaiele dintre otomani şi slavi, aducerea moaştelor la Constantinopol, la porunca Marelui Sultan, Suleiman Magnificul, care a fost impresionat de puterile minunate ale Sfintei şi de evlavia adâncă a creştinilor faţă de ea.

Macarie nu este interesat de peregrinarea moaştelor prin statele sud-slave (Bosnia, Serbia), prin urmare trece peste lungi paragrafe

Aducerea la Iaşi a Moaştelor Sfintei Cuvioase Parascheva (1641). Mozaic din biserica Mănăstirii Trei Ierarhi (sec. XIX)

din textul grecesc. Tot aşa, el nu reţine amănuntele despre evenimentele istorice care au avut loc în cadrul Bisericii Ortodoxe în timpul vieţii lui Matei. În continuarea textului său, Macarie menţionează diverse informaţii comunicate lui pe când vizita oraşul Iaşi, la 9 februarie 1653, însoţit de fiul său, Paul[14]. Acestea se referă la:

- strămutarea moaştelor, la cererea domnitorului Moldovei, Vasile Lupu, care plătise datoriile mari ale Patriarhiei de Constantinopol către fiscul otoman;
- importanţa deosebită de care s-a bucurat acest eveniment: moaştele au fost însoţite de trei arhiepiscopi[15], precum şi de un alai de preoţi şi

---

[14] Fiul său a scris o lungă relatare a acestei memorabile călătorii, care a fost publicată şi tradusă parţial de Vasile Radu, „Voyage du Patriarche Macaire d'Antioche", în *Patrologia Orientalis,* Paris, XXII/1, 1930; XXIV/4, 1933; XXVI/5, 1949. Vezi şi Ioana Feodorov, „Un lettré melkite voyageur aux Pays Roumains: Paul d'Alep", în *Annals of the Faculty of Arts and Social Sciences – University of Balamand* (Liban), no. 4, 1996, pp. 55-62.

[15] Ca şi multe alte informaţii furnizate de Macarie, şi aceasta este confirmată de documente din epocă: cei trei arhiepiscopi erau Ioanichie al Eracleei, Partenie al Adrianopolului şi Teofan al Vechiului Patras.

monahi, iar domnitorul Vasile Lupu a întâmpinat cu mare cinste venerabilele relicve, aşezându-le în propria lui ctitorie, la Mănăstirea Trei Ierarhi[16];

- descrierea slujbelor deosebite care aveau loc la Iaşi în fiecare an la 14 octombrie, mai ales a acelora săvârşite în vremea domniei lui Vasile Lupu (după cum se ştie, tradiţia se menţine şi în zilele noastre);

- vizita lui Macarie însuşi la Iaşi şi rugăciunile lui înaintea moaştelor Sfintei Parascheva, locul unde erau aşezate în biserica Mănăstirii Trei Ierarhi şi evlavia cu care le venerau credincioşii;

- detalii despre cealaltă Sfântă Parascheva, de la Roma, prăznuită de creştini pe 26 iulie;

- existenţa unui text grecesc despre viaţa Sfintei Parascheva cea Nouă, despre care Macarie spune că l-a cunoscut şi l-a folosit pentru a-şi scrie versiunea lui (dar nu menţionează numele autorului).

---

[16] În semn de mare bucurie şi devoţiune, domnitorul Vasile Lupu, împreună cu episcopii, au ieşit în întâmpinarea moaştelor Sfintei de două ori pe parcursul drumului, la Ismail şi la Galaţi.

În final, Macarie precizează scopul pe care l-a urmărit atunci când a scris această operă hagiografică, prescurtând textul grecesc pe care l-a avut la dispoziţie, „ca să nu uităm ceea ce am aflat despre ea şi despre istoria ei".

Părţile originale ale versiunii arabe, care se bazează pe informaţiile adunate personal de Macarie în vremea călătoriilor sale prin Moldova, ocupă cel puţin o treime din întregul text. Unele dintre aceste note există, mai detaliate, şi în relatarea fiului său, Paul, care a participat la vizita Patriarhului la Mănăstirea Trei Ierarhi din Iaşi[17]. El a lăsat o descriere amănunţită a locului unde erau păstrate moaştele, a chivotului în care erau aşezate, precum şi informaţii despre sumele importante plătite de Vasile Lupu pentru a achita datoriile Patriarhiei Constantinopolului, despre episcopii care au însoţit moaştele până la Iaşi etc. Evident, cei doi înalţi clerici au primit informaţii recente, de la martori contemporani cu momentul aducerii moaştelor la Iaşi, care avusese

[17] „Voyage du Patriarche Macaire d'Antioche", XXII/1, pp. 182-192.

loc cu numai doisprezece ani înainte de sosirea călătorilor arabi.

Ipoteza că Macarie a folosit textul grecesc al lui Matei al Mirelor este susţinută de argumente furnizate de cuvintele şi expresiile din versiunea arabă. În primul rând, faptul că foloseşte cuvântul ar. *ğadīdat* , „cea nouă”, în loc de *ḥadīṯat* („cea recentă”), sau *muta'a<u>hh</u>irat* („cea din urmă”), care ar fi exprimat mai clar faptul că această Paraschevă este alta decât Martira Parascheva de la Roma (trăitoare în timpuri mai îndepărtate)[18] . El traduce, astfel, literal gr. *he nea* („cea nouă”) folosit de Matei, fără a căuta adaptarea unui termen arab la semnificaţia reală a cuvântului grecesc[19].

---

[18] Mulţumim Prof. Cornelius Nijland, de la Universitatea din Leiden, pentru că ne-a atras atenţia asupra acestui aspect.

[19] Remarcăm că fiul său, Paul, care relatează, aşa cum am menţionat, călătoria înalţilor clerici la Iaşi foloseşte cuvântul *al-ḥadıṯat*. Este probabil că el optează pentru acest termen pentru a reda exact informaţiile primite în Moldova, şi nu pentru a traduce literal numele grecesc al Sfintei.

Mai mult, el dă echivalenţe aproape identice multor cuvinte greceşti, în expresii precum:

- gr. *he Hosia* > ar. *al-bārrat*, „Cuvioasa”;
- gr. *philotheos* > ar. *muḥibbīna li-l-lāh*, „iubitori de Dumnezeu”;
- gr. *eusebes* > ar. *ḥasanīna al-’ibādat*, „având frumoasa credinţă” > „evlavioşi”;
- gr. *en pasais tais hodois Kuriou porenomenous* > ar. *mustaysirīna fī wasāyā Allah*, „care urmau poruncile Domnului”;
- gr. *kai to poimnion kalos kai orthodoxos poimanas* > ar. *ra’ā ru’yata l-Masīḥ fī murūğ al-faḍīlat*, „a păstorit turma Mântuitorului pe căile faptelor bune”;
- gr. *pros Kurion exedemese* > ar. *intaqala 'ilā r-Rabb*, „s-a mutat la Domnul”.

Folosirea de către Macarie a sursei citate este confirmată şi de forma pe care a luat-o majoritatea numelor proprii care apar în text. Astfel, numai pronunţia greacă a acestor cuvinte poate justifica forma echivalentului arab din textul lui Macarie:

- pron. gr. *Paraskevi* > ar . *Bārāskāfī*;
- pron. gr. *Epivaton* > ar. *'Abīfāzūn*;

- pron. gr. *Eftimios* > ar. *'Afṯīmiyūs*;
- pron. gr. *Vlahernas* > ar. *Flāsirnās*;
- pron. gr. *kleros* > ar. *'iklīrus*;
- pron. gr. *Asmoneea* > *'Ašmūnīt*.

Semnificativă pentru istoria Ortodoxiei în secolul al XVII-lea este şi unitatea de stil pe care o demonstrează textele unor cărturari atât de diferiţi şi totuşi atât de asemănători în interese culturale şi opţiuni legate de scriitura lor: un patriarh arab melkit şi un cărturar grec stabilit în Ţara Românească. Atât Matei, cât şi Macarie procedează la fel în raport cu sursa lor – omit pasaje care nu li s-au părut esenţiale, amplifică relatarea cu informaţii aflate personal, în general tratează textul de bază cu multă libertate[20].

Căile şi modalităţile întrebuinţate de Macarie în transferul acestui text hagiografic din greacă în arabă sunt comune majorităţii scrierilor sale, ca şi, îndeobşte, lucrărilor autorilor arabi creştini. Am avut recent prilejul de a studia acest proces în detaliu, editând pentru tipar un alt text al lui Macarie,

---

[20] Vezi şi Ştefănescu, *op.cit.*, p. 373.

Cronica Ţării Româneşti (1292-1664)[21]. Publicarea unor asemenea texte va necesita, probabil, un timp îndelungat, ţinând seama de numărul mare de manuscrise arabe creştine inedite din literatura melkită. Aceste scrieri contribuie la cunoaşterea universului cultural al creştinilor arabi din Orientul Mijlociu şi, în acelaşi timp, permit cercetarea expresiei creştine a limbii arabe literare.

[21] „La Chronique de Valachie (1292-1664) – Texte arabe du Patriarche Macaire Zaʿīm" – Introduction, édition du texte arabe et traduction française par Ioana Feodorof, în *Mélanges de l'Université Saint-Joseph,* Beyrouth, Liban, tome LII, 1991-1992, pp. 3-71.